

MARÍA GARCÍA-NIETO BARÓN. *La presencia de la mujer en el gobierno de la Iglesia: perspectiva jurídica*. Pamplona: Eunsa 2023, ss. 295

DOI: <https://doi.org/10.18290/rnp24342.6>

Współcześnie usilnie dąży się do rewindykacji należnej pozycji kobiety w społeczeństwie. Proces zmiany ukształtowanych wskutek uwarunkowań historycznych wielu paradygmatów ma również miejsce w Kościele. Stąd też z ogromnym zainteresowaniem należy przyjąć monografię *La presencia de la mujer en el gobierno de la Iglesia: perspectiva jurídica*, autorstwa Marii Garcii-Nieto Barón, poświęconą aspektowi prawnemu roli kobiety we współczesnych strukturach Kościoła.

Punktem wyjścia namysłu hiszpańskiej kanonistki nad zagadnieniem określonym w tytule stał się obecny stan Magisterium Kościoła w zakresie pozycji kobiety we wspólnocie eklezjalnej, czemu poświęciła rozdział pierwszy „Estudio del magisterio sobre la mujer y su posición en la Iglesia”. Badając nauczanie ostatnich papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI oraz Franciszka w „Podsumowaniu” wykazała, iż w wielu współczesnych dokumentach Kościoła wyeksponowano fenomen kobiety i jej szczególny walor w czasach współczesnych.

Już w pierwszym zdaniu „Wstępu” García-Nieto Barón spostrzegła, iż XXI wiek w interesującej ją materii stanowi niezwykle wyzwaniem. Jej zdaniem taka skala owego wyzwania nie miała miejsca w wiekach poprzednich (s. 13), stąd też w rozdziale drugim – ogniskując uwagę na pozycji kobiety w Kościele – śmiało zapytała o powody drugorzędnej jej statusu w chwili obecnej. Odpowiadając na to pytanie, wskazała na zjawisko klerikalizmu. Rozdział ten został również opatrzony tytułem „El clericalismo”. Pragnę jednak zauważyć, iż na samym spostrzeżeniu Autorka nie poprzestała, ale podjęła wielowymiarowy i wielowątkowy namysł nad powodami zjawiska, którego genezy upatruje głównie w przesłankach historycznych. Podejmując to zagadnienie, najpierw zaznaczyła, że w Kościele pierwotnym nie istniała tak wyraźna jak obecnie dyferencja pomiędzy statusem duchownych a statusem wiernych świeckich. W jej opinii klerikalizacja pojawiła się w IV wieku wraz z wydaniem edyktu mediolańskiego (313 r.), w wyniku czego ówczesny Kościół, a związku z tym i duchowieństwo, uzyskał liczne przywileje, co skutkowało m.in. sprowadzeniem innych wiernych do poziomu członków drugiej kategorii. Poza tym hiszpańska kanonistka w swej argumentacji wyeksponowała z jednej strony niebywały rozkwit monastycyzmu, który doprowadził do ukonstytuowania różnych klas

wiernych, a co się z tym wiązało – różnych form monastycyzmu: wdów, diakonis itp., z drugiej zaś wskazała na fenomen herezji, które w sferze doktrynalnej wygenerował problem sukcesji apostołskiej. Na tym jednak, według Garcíi-Nieto Barón, proces ten się nie zakończył, ale nadal postępował. Za kolejne czynniki Autorka uznała powstałe w XII wieku dwa prądy myślowe, w których podważano organizację Kościoła, w efekcie zmuszając go do obrony istniejących struktur: pierwszy z nich miał postawę antyhierarchiczną; przedstawiciele drugiego z kolei optowali za wizją wspólnoty będącej sumą członków. Autorka wyraziła pogląd, że degradacja laikatu miała już miejsce w epoce kanonistyki klasycznej, gdzie w sposób szczególny doszło do uwydatnienia zróżnicowania pomiędzy duchownymi i wiernymi świeckimi. Według kanonistyki pod wpływem doktryny Soboru Trydenckiego powstały dystans uległ dalszemu pogłębieniu, zaczęło też ewoluować znaczenie terminu „laik”, nabierając negatywnej konotacji teologicznej. W przekonaniu Garcíi-Nieto Barón na taki stan rzeczy w pewnym stopniu wpłynęło funkcjonujące w ówczesnej rzeczywistości pojęcie „plebs”, odnoszone do grupy wiernych pozbawionych jakiegokolwiek autorytetu, zarówno cywilnego, jak i kościelnego. Zaistniała sytuacja rzutowała też na rozwiązania przyjęte w systemie średniowiecznego prawa kanonicznego, w którym ukształtowała się trójwarstwowa struktura piramidalna wiernych typu: duchowni, mnisi, laicy. Jej podłożem doktrynalnym był koncept doskonałości bądź świętości. Tak wykrystalizowana struktura znalazła poczesne miejsce w „Ius Publicum Ecclesiaticum” (XVIII wiek), którego doktryna w istotny sposób wpłynęła na ustalenia normatywne przyjęte w pierwszym Kodeksie prawa kanonicznego.

Dysponując takim kontekstem, Garcíi-Nieto Barón zajęła się kwestią pozycji kobiety w Kościele sklerykalizowanym, skłaniając się ku tezie, że w głównej mierze na jej podrzędny status wpłynął zdominowany przez mężczyzn stan średniowiecznego społeczeństwa. Pomimo takiej sytuacji, w moim przekonaniu, ważkie jest celne spostrzeżenie Autorki, że w średniowiecznych strukturach Kościoła funkcjonowały kobiety dzierżące władzę otrzymaną od papieża, przykładem czego były ksieni. Wreszcie, analizując regulacje Kodeksu pio-benedyktynskiego, hiszpańska kanonistka wyraziła pogląd, że w tym porządku prawnym kobieta miała status podrzędny względem mężczyzn.

Kolejnym problemem, nad którym pochyliła się Garcíi-Nieto Barón, był fenomen problem współczesnego klerykalizmu. Zagadnienie to rozważyła wieloaspektowo, poczynając od definicji terminów bazowych, za które uznała klerykalizm i antyklerykalizm, poprzez problematykę relacji klerykalizmu do kapłaństwa i laikatu, a kończąc na kwestii odniesienia klerykalizmu do kobiet. Opierając się na dokumentach magisterium oraz nauczaniu papieża Franciszka, zwróciła uwagę, że we współczesnym nauczaniu Kościoła wyraźnie uwydatnia się problem powodowanego klerykalizmem nierównego traktowania mężczyzn i kobiet. W jej opinii, zasygnalizowana sytuacja przejawia się m.in. w nieufności hierarchów względem kobiet; jest również wyrazem nieodpowiedniej formacji. W związku z tym, nawiązując do opublikowanego w 2018 r. dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej poświęconego synodalności w Kościele, Garcíi-Nieto Barón optuje za dążeniem do przewycięzania paradygmatu ukształtowanego w przeszłości.

W ostatnim wątku drugiego rozdziału wywód ogniskuje się wokół problemu obecności klerykalizmu w legislacji i praktyce. Wprowadzając czytelnika w to zagadnienie, spostrzegła, iż obecnie obserwuje się tendencję odejścia od wspomnianego paradygmatu, wyrazem czego jest m.in. modyfikacja treści kan. 230 1 KPK odnośnie do posługi lektora i akolity, a także ewoluujące podejście do instytucji katechisty. Dążąc do uzasadnienia sformułowanej tezy, Autorka dokonała szczegółowej, wielowymiarowej analizy pewnych wątków tematycznych dotyczących zasadności Tytułu drugiego Księgi drugiej Kodeksu „Obowiązki i prawa wiernych świeckich” (kan. 224-231 KPK), drugorzędnej pozycji laika w apostołacie poprzez środki masowego przekazu (kan. 822 § 3 KPK), pozycji kobiety w przeszkodzie uprowadzenia (kan. 1089 KPK), regulacje odnośnie do rytu (kan. 29-30 KKKW), stosownych norm zawartych w Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus*, a także kwestii możliwości partycypacji laików w funkcjonowaniu Trybunałów Sygnatury Apostolskiej i Roty Rzymskiej. Podsumowując swe wywody, García-Nieto Barón uznała, iż decydujący wpływ na dynamikę zjawiska klerykalizmu w Kościele wywarły reformacja oraz Sobór Trydencki.

W tym miejscu chcę wnieść uwagę krytyczną do sformułowania tytułu punktu 2.4.5. drugiego rozdziału: „La Constitución Apostólica Pastor Bonus”. Pragnę zauważyć, że znalazły się w nim treści wykraczające poza jego zakres, zaczerpnięte z Konstytucji Apostolskiej *Praedicate Evangelium*.

Rozdział trzeci został opatrzony tytułem „Fundamentos constitucionales de la participación laical en la Iglesia”. Punktem wyjścia tutaj stała się przesłanka, że bazą doktrynalną partycypacji wiernych świeckich w Kościele są pryncypia konstytucjonalne, co w przekonaniu Autorki znajduje odzwierciedlenie w posiadaniu przez wiernych szeregu praw, które w istotny sposób wpływają na ich pozycję we wspólnocie. Koncept ten znajduje umocowanie w posoborowej eklezjologii *communio* i stąd dedukcyjnie wywiodła ona fundamentalną zasadę równości wszystkich wiernych, której doktrynalnym podłożem jest przyjęcie przez nich sakramentu chrztu świętego. Zasada ta ma nie tylko wymiar prawny, wyrażający się w równości w względem prawa, ale także teologiczny, przejawiający się w powszechnym powołaniu wszystkich wiernych do świętości. W tym kontekście hiszpańska kanonistka pochyliła się nad kolejnym zagadnieniem, jakim było pryncypium różnorodności, jej zdaniem, osadzone w sakramentalności. Podkreśliła z całym naciskiem, iż występujące w porządku prawnym różnice w wymiarze sakramentalnym mają charakter ontologiczny. Popierając tę tezę argumentowała: sakrament chrztu jest fundamentem kapłaństwa powszechnego; sakrament święceń – kapłaństwa ministerialnego. W jej opinii istniejące systemowe zróżnicowanie nie jest jedynie zróżnicowaniem co do stopnia, ale także zróżnicowaniem co do istoty. Ujęcie zagadnienia z tej perspektywy znajduje bezpośrednie przełożenie w nieco odmiennym spojrzeniu na fenomen Kościoła w opcji społeczności nierównej, w wyniku czego koncept funkcjonujący w *Ius Publicum Ecclesiasticum* ustąpił miejsca konceptowi nierówności częściowej.

Trzeba podkreślić, że Autorka kategorycznie sprzeciwiła się typologii podziału wiernych na klasy. Opierając się na myśli I. Congara, wyrażonej w teologii posługi, dla którego ogniskową stanowił chrzest, wskazała na różne sposoby bycia chrześcijaninem przejawiające się w wypełnieniu misji w Kościele poprzez pełnienie właściwych dla siebie funkcji. Tłumacząc ten problem, kanonistka skupiła uwagę z jednej strony na tematyce misji wspólnej wszystkich wiernych, z drugiej zaś na pryncypium współodpowiedzialności, uwytatniając w sposób szczególnie odpowiedzialność ekonomiczną oraz zasadę kolegialności. Szczególną uwagę czytelnika przykuwa odrębny passus (3.1.6.) poświęcony pewnym wyjaśnieniom (*Algunas aclaraciones*), w którym García-Nieto Barón rozważyła problematykę demokracji w Kościele oraz kapłaństwa kobiet.

Dwa kolejne wątki ujęte w punkcie 3.2. „Los Derechos fundamentales de los fieles que protegan la participación” i punkcie 3.3. „Los Derechos fundamentales de los fieles al Buen Gobierno en la Iglesia”, moim zdaniem, są następstwem logicznego wynikania z treści punktu 3.1. „Principios fundamentales de la ecclesiologia de comunión”.

Drugim obszarem zainteresowań Autorki stały się fundamentalne prawa wiernych protegujące ich partycypację w misji Kościoła (3.2.). Wywiodła je z eklezjologii *communio*. W związku z tym rozważyła ich szczegółowe specyfikacje wyrażone: w prawie do przestawienia pasterzom Kościoła swoich potrzeb (kan. 212 § 2 KPK) i prawie do wyjawienia swego zdania wobec pasterzy w sprawach dotyczących dobra Kościoła (kan. 212 § 3 KPK). Oprócz analizy regulacji kodeksowych obiektem jej zainteresowania stały się też pewne wątki tematyczne: zdolność do interwencji w kwestiach dotyczących Kościoła jako instytucji (3.2.3.) oraz funkcje konsultacyjne i rady (3.2.4.).

W ostatnim punkcie 3.3. García-Nieto Barón zajęła się kwestią fundamentalnych praw wiernych w dobrym rządzeniu (*Buen Gobierno*) w Kościele. Poza ustaleniem znaczenia pojęcia, podjęła w tym obszarze namysł nad takimi zagadnieniami, jak: źródła sakramentalne władzy, służba wymogiem dobrego rządzenia, rządy wsłuchiwanie się w innych (*el gobierno de la esucha*), dobry rząd wymaga dyspozycyjności osób odpowiednich. W tym wypadku na szczególną uwagę czytelnika zasługują treści znajdujące się w punkcie 3.3.6., gdzie kanonistka pochyliła się nad kwestią roli kobiety w dobrym rządzie. Opierając się na przesłankach antropologicznych, wyraziła pogląd, że jej obecność w rządzeniu zapewni właściwą równowagę.

W rozdziale czwartym García-Nieto Barón poddała analizie tematykę najtrudniejszą, dotyczącą możliwości udziału kobiet we władzy rządzenia stworzoną w regulacjach Kodeksu z 1983 r. („La mujer y la potestad de régimen en el CIC'83”). Autorka spostrzegła, że prawodawca w kan. 129 § 2 KPK nie wykluczył możliwości współudziału wiernych świeckich we władzy rządzenia. Analizując regulacje występujące w obowiązującej kodyfikacji, wskazała, że zapis kan. 274 § 1 KPK stanowi prawdziwe *crux interpretum*. W związku z tym w punkcie 4.1.1. przytoczyła stanowiska kanonistów próbujących rozwiązać zaistniały impas. W jej opinii kluczem hermeneutycznym pozwalającym na rozwiązanie piętrzących się trudności jest przyjęcie rozróżnienia pomiędzy koniecznością przyjęcia święceń a misją kanoniczną. W związku z tym, obiektem szczególnej uwagi

Autorki stała się tematyka urzędów kościelnych, w jej przekonaniu otwartych na partycypację wiernych świeckich (kan. 228 KPK). Bazą wyjściową rozważań stało się sprostowanie wyrażone w punkcie 4.2.1. („Cambio de paradigma del CIC’83 con relación a los oficios”) odnoszące się do zmiany paradygmatu w koncepcie urzędu. W związku z tym podjęła szereg kwestii szczegółowych: problematykę urzędów personalnych, które mogliby sprawować laicy, tematykę kolegiów, zagadnienie zdatności do sprawowania urzędu, a także wątki dotyczące urzędów zastępczych oraz odpowiedniej formacji. Moim zdaniem wszystkie te wątki zostały przedstawione w systematycznym nieładzie. Uważam, że lepsze byłoby najpierw zaprezentowanie tematyki poszczególnych kategorii urzędów, a następnie zagadnienia szczegółowe z nią związane (*la idoneidad, el desafío de la formación laica*).

Pragnę też zauważyć, że w tej części opracowania García-Nieto Barón nie stroniła od podjęcia zagadnień trudnych, przykładem czego może być namysł nad walorem pozycji wiernego świeckiego w składzie sędziowskim, który w punkcie 4.3. ujęła w formie pytania: „Los jueces laicos ¿ una excepción en el ejercicio de la potestad de régimen? (CIC’83, can. 1421 § 2”. Osadzając swe wywody w kontekście historycznym (co należy uznać za wartość dodaną analiz), Autorka, co ciekawe, w „Podsumowaniu” (4.5.) nie udzieliła jednoznacznej odpowiedzi na postawione pytanie. W jej przekonaniu przyjęte w 2015 r. modyfikacje nie spełniły pokładanych w nich oczekiwań.

Zaprezentowaną pozycję należy uznać za poważny wkład w rozwój badań w zakresie pozycji wiernych świeckich w strukturach współczesnego Kościoła. Rozważając to zagadnienie, María García-Nieto Barón nie tylko analizuje naukę Kościoła oraz rozwiązania prawne w tej materii, ale pyta również o powody podrzędnego statusu wiernych świeckich, upatrując ich w zjawisku klerykalizmu. Wskazując na współczesne rozwiązania umożliwiające kobietom partycypację w organach władzy, wiąże tę możliwość z procesem deklerykalizacji.

Odnosząc się do warstwy merytorycznej monografii, chcę podkreślić, iż Autorka nie tylko opisuje, ale dąży wielowymiarowego ujęcia poruszanego tematu, aby tym sposobem ukazać czytelnikowi integralną wizję rozważanej tematyki. Poza tym, w mojej ocenie, García-Nieto Barón niejednokrotnie podejmuje tematykę trudną, próbując udzielić odpowiedzi na rodzące się wątpliwości, co należy uznać za wartość dodaną tej pozycji.

Ginter Dzierżon

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ginter.dzierzon@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>